IS-SANTWARJU TAL-MELLIEHA
EX-VOTI MARITTIMI

Is-Santwarju tal-Mellieħa hu msemmi għal ħafna raġunijiet fost l-oħrajn għax jiġbor fih kollezzjoni ta' kwadri wegħdi magħrufin ukoll bħala ex-voti. Fuq dawn il-kwadri għandek issib l-ittri V.F.G.A. li huma flok il-kliem bil-latin VOTUM FECIT GRATIAM ACCEPIT; bil-Malti jfissru "għamilt wegħda u qlajt il-grazzja." Il-parti l-kbira ta' dawn il-kwadri saru b'wegħda għall-ħelsien minn xi diżgrazzja fuq il-baħar. Billi f'dan is-Santwarju tal-Madonna nsibu bosta u bosta minn dawn il-wegħdi ma jistax wieħed jitkellem fuqhom kollha iżda ser insemmu dawk biss li għandhom x'jaqsmu mal-baħar li b'kollox jgħoddu 62 wieħed.

Iżda fis-Santwarju jinsabu għamliet oħrajn ta' wegħdi li bejniethom jiġbru wisq tagħrif fuq il-ħajja soċjali u kulturali ta' pajjiżna. Dawn ukoll jixirqilhom li jkunu eżaminati u miflijin sewwa biex minnhom wieħed jislet tagħrif, tagħlim u aspetti differenti tal-ħajja Maltija.

Il-qima lejn il-Madonna tal-Mellieħa kienet u għada f'qalb il-Maltin kollha. Fis-Santwarju tagħha għalhekk insibu waħda mill-akbar kollezzjonijiet ta' ex-voti tal-baħar. Wara dik tal-Madonna tal-Ħerba f'Birkirkara u tal-Grazzja f'Ħaż-Żabbar il-ġabra ta' kwadri fil-Mellieħa toffri skop għall-studju fuq il-ħajja tal-baħar.

Il-Madonna hi ippreżentata xi drabi bit-titolu tal-Kunċizzjoni jew tal-Karmnu; darb'oħra tidher inkurunata. F'ħames każi nsibu li l-Madonna tidher flimkien mal-Erwieħ tal-Purgatorju. Qaddisin oħra li jidhru flimkien mal-Madonna huma Sant'Anna, Santu Rokku darbtejn, San Ġorġ, San Pawl u Santa Genoveffa. Meta tqis li f'bosta ex-voti tal-baħar f'inħawi oħra wegħdi saru mal-Madonna u xi drabi ma' tlieta jew erbgħa qaddisin oħra fl-istess ħin, fil-Mellieħa jidher li l-importanza tingħata lill-Madonna wisq iżjed minn qaddisin oħra.

In-nies tal-baħar dejjem kellhom f'qalbhom l-Erwieħ tal-Purgatorju u forsi din hi r-raġun li fil-Mellieħa nsibuhom irrapreżentati ħames darbiet flimkien mal-Madonna.

Kwadru mogħti min Laura Jeffreys passiġiera Ingliża fuq vapur mhux magħruf ismu f'Awissu 1908. Iffirmat: J. Hubert (38 x 30 cm)

L-importanza ta' kollezzjoni bħal din tidher fil-fatt li għandna l-istorja tal-baħar mhix miktuba. Dak li wieħed jaqra fuqu bosta drabi ma jkollux ħjiel viżiv ta' kif kienet it-tali biċċa tal-baħar; f'dawn l-ex-voti wieħed jaraha quddiemu u bosta drabi bl-isem propju wkoll. M'hemmx dubju li t-tpinġija mhix xi kapolavur ta' kuluri, teknika jew perspettiva iżda hi konferma ta' dak li ssib fil-kotba. Anzi rrid ngħid li kieku ma kienx kwadru wegħda hawnhekk u ieħor f'Tal-Ħerba qatt ma kont nasal biex nara fiex waslet l-evoluzzjoni tal-ixprunara Maltija fl-għoxrin seklu. Dan jgħodd ukoll għal dak li hu tibdil li sar fuq il-brigantin li sar brigantin skuna u wara skuna biss. Id-dati f'dawn il-kwadri huma t'għajnuna kbira biex wieħed isegwi l-istorja tal-bċejjeċ tal-baħar.

Fis-Santwarju tal-Mellieħa bdew jiddendlu l-wegħdi sa mill-1610. Niftehmu, l-ikona li turi l-Madonna bil-Bambin San Luqa u San Nikola u bastiment Venezjan forsi taf il-bidu tagħha fil-ħmistax-il seklu. Għalkemm l-ikona ma turix l-ittri V.F.G.A. bħalma nsibu fl-ikona ta' Ħaż-Żabbar, id-dehra tal-kokka f'baħar qawwi hu element li jindika ex-voto.

Fl-istorja mqallba ta' dan is-Santwarju jista' wieħed jistenna li bosta ex-voti għebu u oħrajn inqerdu sew imħabba t-traskuraġni tal-bniedem kif ukoll imħabba s-susa li jġibu magħhom is-snin. Iżda x'seta ġara biex din il-kollezzjoni ħadet il-bixra li tiġbor fiha biss wegħdi tad-dsatax-il seklu? L-aħħar wegħda f'dak is-seklu ġġib is-sena 1884; kellhom jgħaddu bosta snin biex fl-1930 niltaqgħu ma' l-aħħar wegħda tal-baħar li turi d-dgħajsa tal-latini. Bil-bini ta' bastimenti tal-ħadid u l-użu ta' magni kbar il-perikli fuq il-baħar naqsu sew. Hu naturali li l-wegħdi jonqsu wkoll iżda f'santwarji oħra nibqgħu nsibu ex-voti tal-baħar - hawn fil-Mellieħa waqfu ħesrem.

Min-naħa l-oħra meta eżaminajt il-faċċata tas-Santwarju għal xi graffiti indunajt li relattivament dawn huma kollha riċenti f'għamla ta' ismijiet u inizjali. Bċejjeċ tal-baħar ma sibt xejn; forsi hemm disinn ta' profil wieħed biss mal-ħajt taz-zuntier. Jidher għalhekk li l-użu ta' graffiti bħala ex-voti ma qabadx art fil-Mellieħa kif din l-użanza xterdet ma' bosta nħawi oħra fuq il-knejjes tagħna. Jista' jkun li taħt il-loġoġ għad jinkixfu xi graffiti li jistgħu jixħtu dawl ġdid fuq din l-għamla ta' kult minqux fuq il-ġebla.

Għalhekk mal-ewwel daqqa t'għajn jidher li l-ex-voti sew dawk pinġuti kif ukoll minquxin damu ma qabdu l-art fil-Mellieħa u l-iżjed, wieħed li imur lura u l-waħdieni li nsibu hu dak ta' Guttenberg tal-1678.

L-Ordni ta' San Gwann ħalla bosta tifkiriet f'bosta knejjes Maltin. L-ex-voto ta' Guttenberg jinqata' għalieh waħdu sew imħabba x-xogħol artistiku tiegħu kif ukoll imħabba d-donatur li kien benefattur ta' knejjes oħra bħal dik tal-Ħniena fil-Qrendi, Tal-Grazzja Ħaż-Żabbar u tal-Ħerba Birkirkara. Iżda min-naħa l-oħra ma tistax ma ssemmiex li baqa' ftit xhieda ta' żmien l-Ordni fil-Mellieħa. Barra l-iskwadra tal-galeri tal-1678 insibu żewġ kwadri oħra bla data, wieħed juri vaxxell tal-Ordni u l-ieħor xprunara. L-aħħar kwadru wegħda hu dak ta' brigantin li jġib id-data tal-14 ta' Ottubru, 1769. Kieku nieqfu hawn ikollna ngħidu li ftit li xejn kien hemm devozzjoni lejn il-Madonna fi żmien l-Ordni. Iżda dan mhux minnu; seta' ġara li bosta kwadri ta' żmien l-Ordni ntilfu, tqattgħu, qdiemu u għalhekk twarrbu.

Kull knisja f'Malta u f'Għawdex li fihom issib l-ex voti tara li bosta minnhom huma bla data u oħrajn datati. Iżda fil-Mellieħa l-kwadri kollha li fadal huma datati tħalli barra għaxra. X'seta' ġara ma nafx iżda qisu li xi ħadd iddeċieda li jagħti importanza biss li dawk il-wegħdi li kellhom data fuqhom. Jista' wieħed jobsor ukoll li hekk kif wisgħa għal xi wegħdi ma kienx jinstab bdew jitnaqqru dawk l-iżjed qodma biex jagħmlu wisgħa għall-ġodda.

Waqt li f'santwarji oħra ssib ex-voti kwadri u xi oggetti oħra mogħtijin b'wegħda fil-Mellieħa biss wieħed jista' jara biċċa qlugħ, katina u l-armi ta' Guttenberg. B'xorti ħażina bosta oġġetti bħal dawn twarrbu minn santwarju oħra għalkemm għad baqa' xi bċejjeċ ta' ħbula, manetti tal-ilsiera u xi żewġ balal. Xpruni li kienu jintużaw fuq galeri tal-Mislem jissemmew ukoll iżda llum dawn għebu.

Fit-tnejn u sittin pittura tas-Santwarju wieħed isib għażla sabieħa ta' bċejjeċ tal-baħar użati f'Malta. Fost l-oħrajn jissemmew galera, vaxxell, tartana, xprunara, bombarda, navi, brigantin, trabakklu, pulakka, xambekk, balanza, brig, bark, brig skuna, skuna, tal-latini u firilla. Iżda l-istudju ta' dawn il-kwadri juri wkoll l-evoluzzjoni ta' xi għamliet hekk l-ixprunara nsibuha tinbidel erba' darbiet, il-brigantin latin tat-tmintax-il seklu m'għandux x'jaqsam ma dak tas-seklu ta' wara. Il-brig

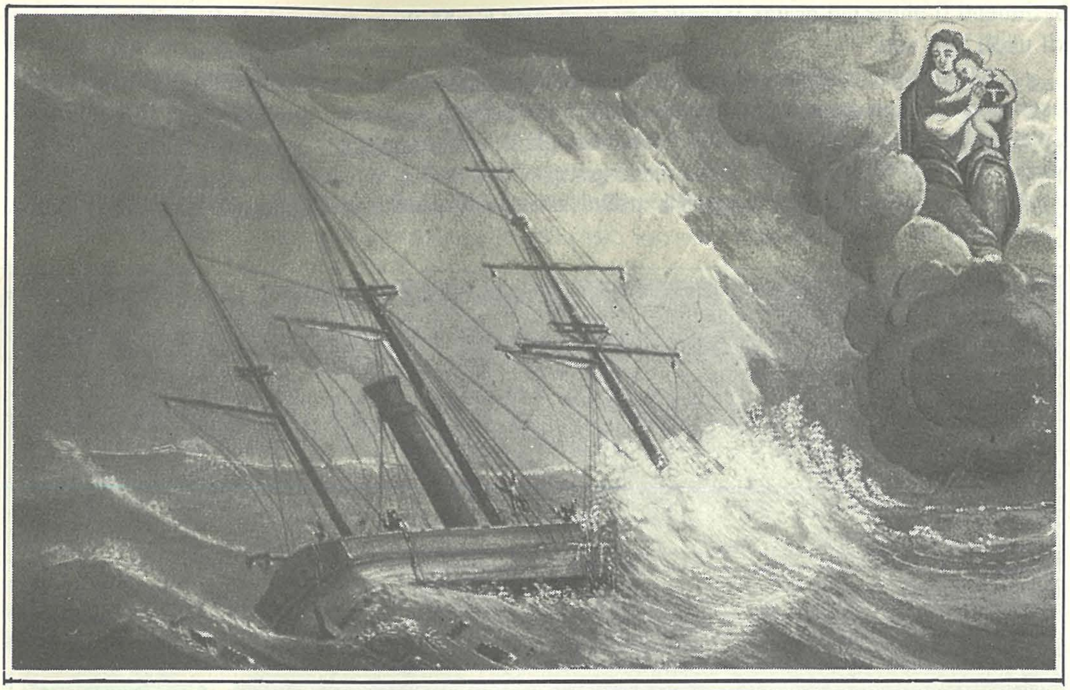

Fedele Baldacchino jagħmel wegħda mal-Madonna tal-Mellieħa wara li l-vapur tiegħu nqabbad fil-maltemp u ġie meħlus bl-interċessjoni tal-Madonna tal-Mellieħa, 20 ta' Diċembru, 1855. Pittur mhux magħruf. (43 x 33 cm)

u l-bark inbidlu sew f'ħamsin sena u għamliet oħra twieldu u mietu skond il-ħtieġa taż-żminijiet. Fil-kollezzjoni tal-Mellieha wieħed isib dawn l-għamliet kollha miġburin f'kamra waħda.

L-interess fl-ex-voti tal-Mellieha jiżdied meta wieħed jara l-lista ta' kaptani Maltin li hemm imniżżlin fihom. Naf li għad baqa' qraba ta' dawn in-nies qalbiena li raw l-għarqa ma' wiċċhom kemm-il darba u baqgħu jbaħħru b'risq il-kummerċ marittimu tagħna. Din il-lista tiġbor fiha ismijiet bħal:-

Salvu Galea Callus	Paolo Orlando
Salvu Camilleri	Saver Vella
Antonio Camilleri	Antonio Said
Giuseppe Agius	Pietru Pawl Camilleri
Francesco Azzopardi	Francesco Vella
Giuseppe Giacomo	Antonio Laferla
Paolo Musù	Giuseppe Diacono
Lorenzo Bezzina	Michele Bonello
Salvu Chetcuti	Angelo Grech

Ikun ta' interess jekk il-qraba ta' dawn il-kaptani jagħtu xi ħjiel jew jawtentikaw il-ġrajjiet li fihom jissemmew nieshom. Fil-każ li fadal xi dokumenti dawn isebbħu wisq l-istudju ta' dawn l-ex-voti.

L-ex-voti dejjem saru għal xi ħelsien minn xi diżgrazzja tal-baħar. Il-kawża prinċipali dejjem kienet xi tempesta; iżda nsibu fil-wegħdi tal-Mellieħa kawżi oħra. Kien hemm każi ta' ħelsien minn briganti u kursari; wegħda oħra ssemmi ħelsien minn pesta waqt li l-biċċa tal-baħar kienet f'Lixandra. Darbtejn niltaqgħu ma' każi fejn il-basitment jitlef it-tmun iżda jerġgħa jitqiegħed f'postu. Każ ieħor kurjuż juri dragun li rrid naħseb li min għamel il-wegħda ried ifisser ħelsien minn xi ħuta kbira; din l-għamla ta' wegħda ttenni ruħha fi knejjes oħra wkoll. Biex inkunu semmejna kollox insibu ħelsien minn għarqa u minn ħruq kbir fuq bastiment. Billi l-azzar u l-magni ħadu post l-injam u l-qlugħ il-

basitmenti fl-aħħar tad-dsatax-il seklu saru wisq iżjed b'saħħithom minn qabel. Il-perikli naqsu sew kif ukoll l-ex-voti.

Minn dawn il-wegħdi wieħed jista' jasal biex jifhem sa fejn kienet tasal il-ħidma tal-baħri Malti. Jissemmew każi li ġraw fil-Mediterran kollu minn Ġibiltà sa Lixandra; hemm każi li jissemmew Liverpool u Stockholm. Il-Malti kien ibaħħar ukoll sa Kostantinopli u madwar bosta gżejjer fil-Mediterran u xi diżgrazzi qrib Malta ma naqsu qatt. Jidher li kien hawn bosta kummerċ ma' l-Italja u l-Afrika ta' Fuq ukoll. Minn wegħdi li jinsabu fi knejjes oħra nifhmu li l-ħidma tal-Maltin fuq il-baħar kienet tasal sal-Amerika wkoll.

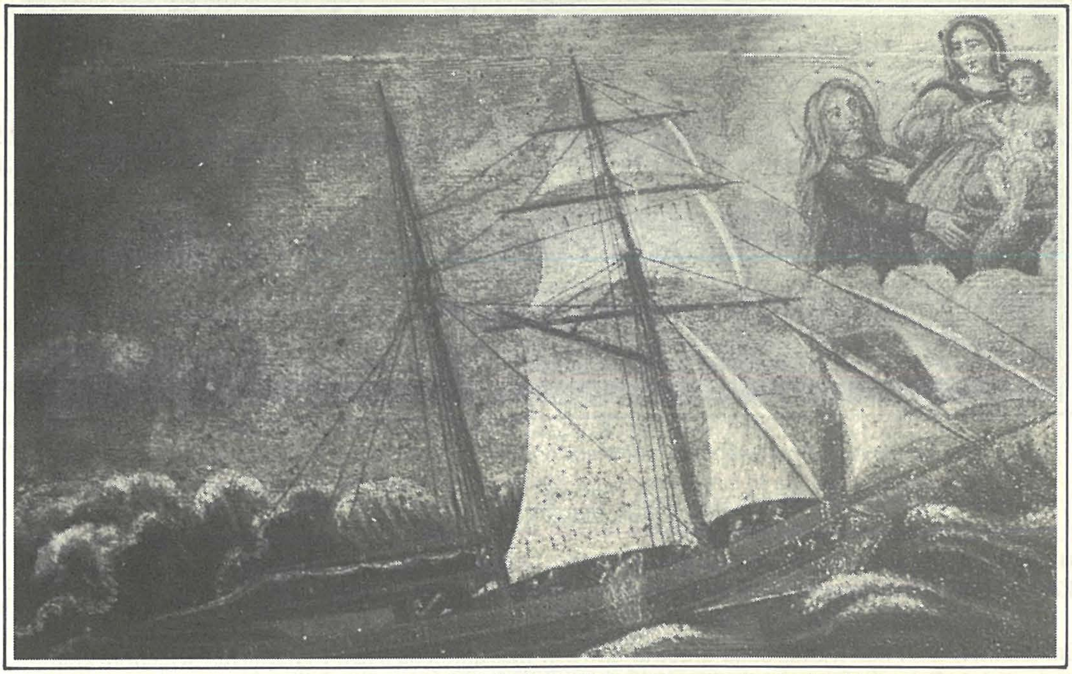

Kwadru mogħti b'wegħda lill Madonna tal-Mellieħa u lil Sant' Anna mill-ekwipaġġ ta' xprunara wara wara maltempata fid-9 ta' Jannar, 1907. Artist mhux magħruf (33 x 28 cm)

Punt interessanti li joħroġ meta wieħed igħarbel il-kwadri hu li ma kenux mogħtijin kollha mill-Maltin. Jista' jkun li xi Malti baħħar fuq qoxra barranija u għamel wegħda, iżda xi wħud kienu magħmulin minn barranin. Il-biċċa l-kbira tal-ex-voti huma kollha Maltin iżda nsibu xi ftit ukoll ta' żmien l-Ordni, Ingliżi, wieħed Svediż, tnejn Awstrijaċi, wieħed Naplitan u ieħor Ragusan. Dan li qed ngħidu jgħodd ukoll għal xi knejjes oħra li fihom wieħed isib l-ex-voti. Għalhekk wieħed għandu jaħseb li Malta kienet magħrufa mill-baħħara ghaċ-ċentri ta' qima li kellha.

L-agħar żmien għat-tbaħħir dejjem kien u jibqa' x-xitwa, għalkemm insibu każ wieħed ta' maltemp f'Awissu wkoll. Jidher li Frar kien l-agħar xahar li fih saru diżgrazzji u warajh jiġu Novembru u Jannar. Diċembru u Marzu kellhom il-vittmi tagħhom ukoll u fl-aħħar insibu tlett każi li ġraw f'April. Iż-żewġ każi li sibt f'Ottubru m'għandhomx x'jaqsmu ma' maltemp. Fi żmien l-Ordni kien stabbilit li t-tbaħħir jibda f'Mejju u jieqaf f'Ottubru. Din ir-regola waqfet iżjed mal-bastimenti saru b'saħħithom u qalbu għall-azzar u l-magni.

L-arti tal-ex-voti tinqata' għaliha weħidha. Insibu xogħol fqir, sempliċi, bla perspettiva, ilwien mhux maħdumin flimkien, ikonografija tat-tfal b'aċċent qawwi fuq il-kawża tal-wegħda. Dawn għandhom il-valur relattiv għax juru bċejjeċ tal-baħar kif dehru f'għajnejn min għamel il-wegħda. Kwadri oħra juru l-idejn il-madonnari li kienu jaħdmu fuq din l-għamla ta' xogħol iżjed minn ħaġ'oħra. Fost dawn insibu lil Vincenzo Gonzi u M. Gonzi li pinġew bosta wegħdi f'ħafna knejjes tagħna fosthom fis-Santwarju tal-Mellieħa. Iżda hawn insibu forsi l-isbaħ kwadru wegħda li x'aktarx hu xogħol tal-Erardi, irrid ngħid għal dak ta' Guttenberg. Kwadru ieħor hu iffirmat minn C. Galea u x'aktarx li l-

kwadru li juri brig skuna tal-1865 hu xogħol ta' N. Camilleri.

Hi tassew ħasra li l-ex-voti mhux dejjem jistgħu jitgawdew minn dak li jkun irid jiflihom bir-reqqa. Il-problema ta' l-ispazju ssibha f'dawk il-knejjes li għandhom bosta minn dawn il-wegħdi. Fis-Santwarju tal-Mellieħa xi wħud minnhom huma fil-għoli wisq hekk li ma jistgħux jinqraw u oħrajn fil-baxx ħafna bil-periklu li jintlaqtu. Għandu jsir studju biex jinstab l-aħjar mezz kif dawn il-wegħdi jkunu esibiti. Wegħda tilbes il-valur meta ssibha mdendla fil-post tagħha; biċċa pittura oħra ssib postha kull fejn iddendilha. Għal min irid jistudja għandu jsib l-ex-voti fil-qrib bħal meta wieħed jifli dokument miktub; għal min irid iħares biss, l-ex-voti jibqgħu biss kurżità - ħaġa mhux tas-soltu.

Matul is-snin l-ex-voti dejjem soffrew minn kull għamla ta' traskuraġni tan-nies u l-qawwa tal-elementi. L-użu ta' xemgħa eżaġerat tinħass wisq kif ukoll passati ta' verniċ u xi drabi żejt li biż-żmien iggomma u sewwed il-kwadri. Is-sħana u l-umdità għamlu tagħhom ukoll. Il-karta, l-injam u t-tila li fuqhom saru l-kwadri huma suġġetti għal bosta ħsara u billi dawn l-ex-voti qatt ma kellhom fama bħal pittura oħra qatt ħadd ma kien jagħti każhom. Il-preżervazzjoni ta' xogħol bħal dan ma titlobx wisq u bi ftit ħsieb nistgħu ngħaddu għal ta' warajna patrimonju ta' informazzjoni utili wisq għall-istorja tal-baħar. Bi pjaċir ngħid li llum il-kollezzjoni tal-ex-voti fis-Santwarju tal-Mellieħa hi miżmuma wisq aħjar minn mindu rajtha l-ewwel darba u d-dendil tal-kwadri kif huma llum jaqta'xi ftit l-umdità li tista' tmisshom.

Minn żmien għal żmien isiru xi wirjiet li fihom wieħed jara minn dawn l-ex-voti. Issib min forsi ma jaqbilx ma' dan il-ħsieb iżda minn naħa dejjem joħroġ xi ġid għax il-kwadri ssirilhom dik it-tiswija, żgħir kemm hi żgħira, li żżommhom f'kundizzjoni tajba. Qed jiġri wkoll li l-ex-voti qed jieħdu l-importanza li tixirqilhom għalkemm għadna 'l bogħod wisq mill-apprezzament tal-kotra tan-nies. Xi drabi jista' jiġri li kwadru minn knisja jsib postu f'oħra bi żball iżda każi bħal dawn huma rari.

Wegħda lill-Madonna u San Ġorġ minn Giovanni Camilleri tat-Tartana "Sta. Maria" wara maltempata tat-28 t'April 1847 iffirmat V.G. għal (V. Gonzi) (43 x32cm)

Għaddew bosta snin minn mindu bdejt l-istudju tal-ex-voti. It-twajjeb sagristan tas-Santwarju kważi għoxrin sena ilu kien ħallieni nara u nifli kull kwadru; bħalu għamlu wkoll prokuraturi ta' knejjes oħra li bis-saħħa tagħhom stajt niġbor bosta informazzjoni. Illum nista' ngħid li l-istudju fuq dawn il-kwadri qed jikber kif ġara fl-Italja u fi Franza. Studjużi bħal Vincenzo Bonello, Mons. Zarb, it-Tabib Paul Cassar u Mario Buhagiar taw sehem xieraq f'dan il-qasam. Dan l-aħħar iżda l-Prof. Prins, Olandiż, fil-ktieb tiegħu "In Peril on the Sea" għamel studju kbir li nistgħu ngħidu li hu l-ewwel ktieb sħiħ li jittratta l-ex-voti kollha ta' Malta u Għawdex.

Is-Santwarju tal-Mellieħa hu xhieda tal-fiduċja li l-baħri Malti kellu lejn il-Madonna. Jekk illum ex-voti tal-baħar waqfu wegħdi oħra għadhom isiru u jibqgħu jsiru sakemm il-bniedem jibqgħa jħoss l-għajnuna fil-ħajja ta' kuljum - l-għajnuna t'Omnna tas-Sema.

Joseph Muscat